คู่มือ
เส้นทางศึกษาธรรมชาติ
Nature Trail

อุทยานแห่งชาติภูแลนคา

จัดทำโดย

อุทยานแห่งชาติภูแลนคา
จังหวัดชัยภูมิ

สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 7 (สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมาเดิม)
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นที่ 1

(ยอป่า - จุดชมวิว - ศูนย์บริการฯ)
ระยะทาง 3,000 เมตร

✧ สถานีที่ 1 ป่าเต็งรัง

ป่าเต็งรัง (Dry-dipterocarpus forest) ไม้ที่พบในสังคมป่าชนิดนี้ได้แก่ เต็ง รัง ยางเหียง พะยอม ติ้วชนิดต่างๆ สำหรับไม้พื้นล่างที่เห็นได้ชัดและเป็นตัวบ่งชี้ป่าเต็งรังคือ หญ้าเพ็กหรือไผ่เพ็ก และในช่วงฤดูแล้งหญ้าเพ็กเหล่านี้จะแห้งกลายเป็นสีเหลืองซึ่งเป็นเชื้อไฟอย่างดีทำให้เกิดปัญหาไฟป่า

✧ สถานีที่ 2 เต็งเต่ง รังเว้า ความต่างของฐานใบ

ใบของต้นเต็งกับต้นรังมีลักษณะเป็นรูปไข่คล้ายกัน แต่แตกต่างกันที่โคนใบ คือโคนใบเต็งมนไม่หยักหรือเว้า ส่วนใบรังจะเว้าเข้าเป็นรูปหัวใจ มีคำช่วยจำง่ายๆ ว่า **"เต็งเต่ง รังเว้า"**

นอกจากนี้ผิวใบเต็งจะเป็นมัน แต่ใบรังจะสาก ในช่วงก่อนผลัดใบจะเปลี่ยนสี ใบเต็งมีสีเหลือง ส่วนใบรังมีสีแดง ต้นเต็งกับต้นรังยังมีลักษณะเปลือกแตกต่างกันคือ ต้นเต็งเปลือกเป็นสะเก็ดมีร่องตื้น แต่ต้นรังร่องลึกเป็นแนว

✧ สถานีที่ 3 รอยต่อแห่งความอุดม

จากจุดนี้เราสามารถมองเห็นวัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) ซึ่งเป็น**รอยต่อของป่า** (Eco-tone) ระหว่างป่าเต็งรังและป่าดิบแล้งด้านล่างได้อย่างชัดเจน บริเวณนี้มีความสำคัญทางระบบนิเวศอย่างยิ่งเพราะเป็นบริเวณที่สามารถพบชนิดของป่าไม้และสัตว์ป่ารวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ได้หลากหลายกว่าปกติ

✧ สถานีที่ 4 ป่าเบญจพรรณ

ตลอดเส้นทางเดินบริเวณริมหน้าผามองไปด้านล่าง เราสามารถพบเห็นป่าไผ่ขึ้นอยู่ทั่วไปตลอดแนวเขตอุทยาน ซึ่งไผ่เป็นตัวบ่งชี้ป่าเบญจพรรณ (Mixed deciduousforest) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ป่าผสมผลัดใบ** เป็นเพราะมีต้นไม้หลายชนิดขึ้นอยู่รวมกันและต่างผลัดใบทิ้งในช่วงฤดูแล้งทั้งสิ้น แต่การผลัดใบจะเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน พันธุ์ไม้ที่พบในป่าชนิดนี้ได้แก่ มะค่า ประดู่ แดง ไทร และไผ่ชนิดต่างๆ

✧ สถานีที่ 5 ไทรนักบุญแห่งป่า

ต้นไม้ที่อยู่เบื้องหน้าคือ **ต้นไทร** พันธุ์ไม้ในสกุลไทร (Ficus Spp.) เป็นไม้ที่กระจายอยู่ทั่วไปในป่าเขตร้อน หลายคนคุ้นเคยกับไม้ชนิดนี้ เพราะมีลักษณะที่จดจำได้ง่าย โดยเฉพาะลำต้นเป็นร่างแหที่เลื้อยพันไม้ชนิดอื่น ความจริงไม้ชนิดนี้มีอยู่หลายลักษณะ ทั้งที่เป็นไม้ยืนต้น ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้เกาะพิง คนไทยเรียกไม้สกุล Ficus ที่ยึดเกาะกับต้นไม้อื่นว่า **ต้นไทร** แต่เรียกชนิดซึ่งยืนต้นขึ้นจากดินได้เองว่า **ต้นมะเดื่อ** ไทรอีกชนิดหนึ่งที่คนคุ้นเคยคือ **ต้นโพ** เป็นต้นไม้ที่พบเห็นโดยทั่วไปตามวัดของศาสนาพุทธ ทั่วโลกมีไทรอยู่มากกว่า 900 ชนิด ส่วนในประเทศไทยพบได้ประมาณ 88 ชนิด ต้นไทรนับเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์และมีคุณภาพ ลูกไทรจัดว่ามีคุณค่าทางอาหารสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับผลไม้ป่าอื่นๆ เพราะมีสารอาหารครบทั้ง 5 หมู่ และมีโปรตีนสูงถึงร้อยละ 10 จึงไม่น่าแปลกใจที่ลูกไทรเป็นอาหารสำคัญของสัตว์ป่าจำนวนมาก โดยเฉพาะฝูงนกนานาชนิด

✧ สถานีที่ 6 สายน้ำแห่งชีวิต

จากพื้นที่บนภูเขา ธารน้ำหลายสายไหลรวมกันเป็นลำห้วย จากลำห้วยไหลรวมเป็นแม่น้ำออกสู่ท้องทะเล หากสังคมป่าในประเทศไทยถูกทำลาย แหล่งเก็บน้ำธรรมชาติที่เคยเอื้อประโยชน์แก่สรรพชีวิตอย่างซื่อสัตย์ย่อมจะถูกทำลายไปด้วย เมื่อลองย้อนตั้งแต่ชายทะเลไปจนถึงต้นน้ำบนยอดเขา เราจะพบว่าสายน้ำได้ก่อกำเนิดระบบนิเวศอันหลากหลายเพียงใด และหากน้ำในลำห้วยแห้งขอดไปตลอดกาลเพราะป่าโดยรอบถูกตัดฟัน ใครจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุดถ้าไม่ใช่มนุษย์

เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นที่ 2

(จุดชมวิว - ประตูโขลง - ศูนย์บริการฯ)
ระยะทาง 3,500 เมตร

✧ สถานีที่ 1 หิน

หิน (Rock) คือ สารประกอบของแร่ตั้งแต่ 1 ชนิดขึ้นไป หินจัดว่าเป็นส่วนสำคัญของเปลือกโลก บนเปลือกโลกนี้มีหินอยู่ด้วยกันมากมายหลายชนิดแบ่งตามลักษณะของการเกิดได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ

หินอัคนี (Lgnious) คือหินที่เกิดจากการเย็นตัวและแข็งตัวของหินหนืด (Magma) ที่แทรกขึ้นมาจากส่วนลึกใต้เปลือกโลก

หินชั้น หรือ **หินตะกอน** (Sedimentary rocks) คือหินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนซึ่งผุพังมาจากหินอัคนี หินแปร หรือหินชั้นที่มีอายุแก่กว่า และถูกพัดพามาสะสมตัวโดยน้ำ ลม และธารน้ำแข็งหรือเกิดจากการตกตะกอนทางเคมีและหมายรวมถึงหินที่เกิดจากการสะสมตัวของซากดึกดำบรรพ์

หินแปร (Metamorphic rocks) คือหินที่เกิดจากการแปรเปลี่ยนมาจากหินอัคนี หินชั้นหรือหินแปร ซึ่งเกิดในที่ลึกใต้เปลือกโลกเนื่องจากได้รับความร้อนและความกดดันสูงมาก ทำให้รูปร่างและคุณสมบัติของหินเปลี่ยนไปจากเดิมกลายเป็นหินชนิดใหม่

หินที่พบในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา ได้แก่ หินทราย หินกรวดมน และหินดินดาน ซึ่งจัดเป็นหินชั้นหรือหินตะกอน

✧ สถานีที่ 2 ไลเคนส์

แผ่นสีและรอยด่างต่างๆ ที่คุณเห็นอยู่บนก้อนหินและเปลือกไม้เหล่านี้เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งมีชื่อว่า **ไลเคนส์** (Lichen) จัดเป็นพืชโบราณที่กำเนิดขึ้นมาก่อนพืชชั้นสูงหรือพืชมีดอกหลายล้านปี ไลเคนส์ เกิดจากการรวมตัวของ รา (Fungi) และตะไคร่ (Algae) การพึ่งพาซึ่งกันและกันของราและตะไคร่ในไลเคนส์ ถือเป็นตัวอย่างที่ดีมากของการอาศัยอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตแบบเอื้อประโยชน์ต่อกันทั้งสองฝ่าย (Mutualism)

ไลเคนส์เป็นอาหารของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังนานาชนิด เช่น หมัด หอยทาก แมลงและผีเสื้อหลายชนิด ชาวบ้านใช้ฝอยลมซึ่งเป็นไลเคนส์ประเภทหนึ่งเป็นยาขับเลือดให้หญิงมีครรภ์รับประทาน นักธรณีวิทยาก็ใช้ไลเคนส์บอกอายุของวัตถุที่มันเกาะได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ไลเคนส์ถูกนำมาใช้ในอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น เป็นส่วนประกอบในน้ำหอมหรือสารปฏิชีวนะต่างๆ ซึ่งอีกหลายชนิดกำลังทำการศึกษาวิจัย

✧ สถานีที่ 3 ปลวก สัตว์สังคม

ปลวก เป็นแมลงขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ที่พบเห็นกันโดยทั่วไป ปลวกบางชนิดกัดกินไม้แห้งเป็นอาหารแต่ก็มีปลวกบางชนิดที่สามารถกัดกินไม้สด

ปลวกเป็นแมลงสังคม (Social insects) อาศัยอยู่ภายในรังขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ ภายในสังคมปลวก แบ่งออกเป็น 3 วรรณะ คือ

ปลวกวรรณะสืบพันธุ์ (Reproductive caste) มีหน้าที่สืบพันธุ์ ประกอบด้วยตัวเมีย คือ นางพญา (Queen) และตัวผู้ คือ ราชา (King)

ปลวกวรรณะทหาร (Soldier caste) มีหน้าที่ป้องกันศัตรู

ปลวกวรรณะพลรัง (Worker caste) มีหน้าที่สร้างรัง ซ่อมแซม หาอาหารมาเลี้ยงปลวกวรรณะอื่นๆ รวมทั้งดูแลรักษาไข่ของนางพญาด้วย

ปลวกที่เป็นตัวทำลายบ้านเรือน พืชพรรณธัญญาหาร สร้างความเสียหายให้กับมนุษย์ คือ ปลวกพลรังเพศเมียล้วนๆ จะเป็นผู้ออกจากรังไปหาอาหารมาเลี้ยงปลวกวรรณะอื่นๆ เนื่องจากปลวกวรรณะอื่นๆ ไม่สามารถกินอาหารพวกเปลือกไม้หรือเนื้อไม้ได้โดยตรง ในลำไส้ของปลวกพลรังมีจุลินทรีย์ที่เรียกว่า **โปรตัวซัว** ทำหน้าที่ย่อยเปลือกไม้และเนื้อไม้ให้กลายเป็นอาหารที่เหมาะสมกับปลวกวรรณะอื่น โดยปลวกพลรังจะสำรอกอาหารออกมาป้อนจากปากสู่ปากของปลวกวรรณะอื่น นอกจากนี้ปลวกพลรังยังเป็นเกษตรกรปลูกเห็ด โดยคาบเอาสปอร์ของเห็ดมาเพาะไว้ในรังไข่เพื่อใช้เป็นอาหารให้ตัวอ่อน

✧ สถานีที่ 4 ป่าดิบแล้ง

ณ จุดนี้เมื่อคุณมองไปรอบๆ จะพบว่ามีพันธุ์ไม้หลายชนิดที่แตกต่างจากลักษณะทั่วไปของป่าที่ผ่านมา ตามพื้นล่างของป่าบริเวณนี้มี **เถาวัลย์** และ **หวาย** ขึ้นอยู่หนาแน่น พันธุ์ไม้เหล่านี้เป็นพันธุ์ไม้ที่พบได้ในป่าดิบ

ป่าดิบที่อยู่ต่ำกว่าระดับ 1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลจัดเป็น ป่าดิบแล้ง (Dry evergreen forest) แต่ถ้าอยู่ระดับสูงกว่านี้จะจัดเป็นป่าดิบเขา สังคมพืชในป่าดิบแล้งแม้จะไม่หนาแน่นเท่าป่าดิบชื้น และอาจพบไม้ที่ผลัดใบขึ้นผสมอยู่ค่อนข้างมาก แต่จะสังเกตว่าความชื้นบริเวณนี้สูงกว่าจุดอื่นๆ ที่ผ่านมาอย่างชัดเจน

✧ สถานีที่ 5 เทศบาลธรรมชาติ

คนส่วนใหญ่มักคิดว่าเมื่อต้นไม้ต้นหนึ่งล้มลง นั่นหมายถึงการจบสิ้นคุณค่าของไม้ต้นนั้น ความจริงองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมในป่าประกอบด้วยทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ตอไม้และขอนไม้เบื้องหน้าอาจมองดูไร้ชีวิตชีวา แต่เต็มไปด้วยคุณค่าที่ช่วยให้ระบบนิเวศยังคงดำเนินต่อไปได้

ตอไม้ตายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของเห็ด รา มอสและพันธุ์พืชหลายชนิด นอกจากนี้ภายในลำต้นยังเป็นที่อยู่อาศัยของแมลงปีกแข็ง โดยแมลงจะอาศัยโพรงภายในเนื้อไม้เป็นที่วางไข่และเลี้ยงดูตัวอ่อน

ส่วนด้านนอกหากสังเกตดีๆ คุณจะพบเห็นแมลงหน้าตาแปลกๆ หลายชนิดหากินป้วนเปี้ยนอยู่บนตอไม้ทั้งหมด แมงมุม ตัวมวน ฯลฯ มีชีวิตมากมายได้ประโยชน์จากขอนไม้ผุต้นเดียว เห็ดจำนวนมากที่ขึ้นอยู่บนตอไม้ทำหน้าที่ย่อยสลายเนื้อไม้ให้เป็นปุ๋ยชั้นดีให้แก่ดิน เอื้อประโยชน์แก่ไม้งามต้นใหม่และกล้าไม้อีกนับไม่ถ้วน อีกนัยหนึ่งก็คือ การช่วยนำแร่ธาตุสารอาหารกลับสู่ห่วงโซ่อาหารของป่า

บทสรุป

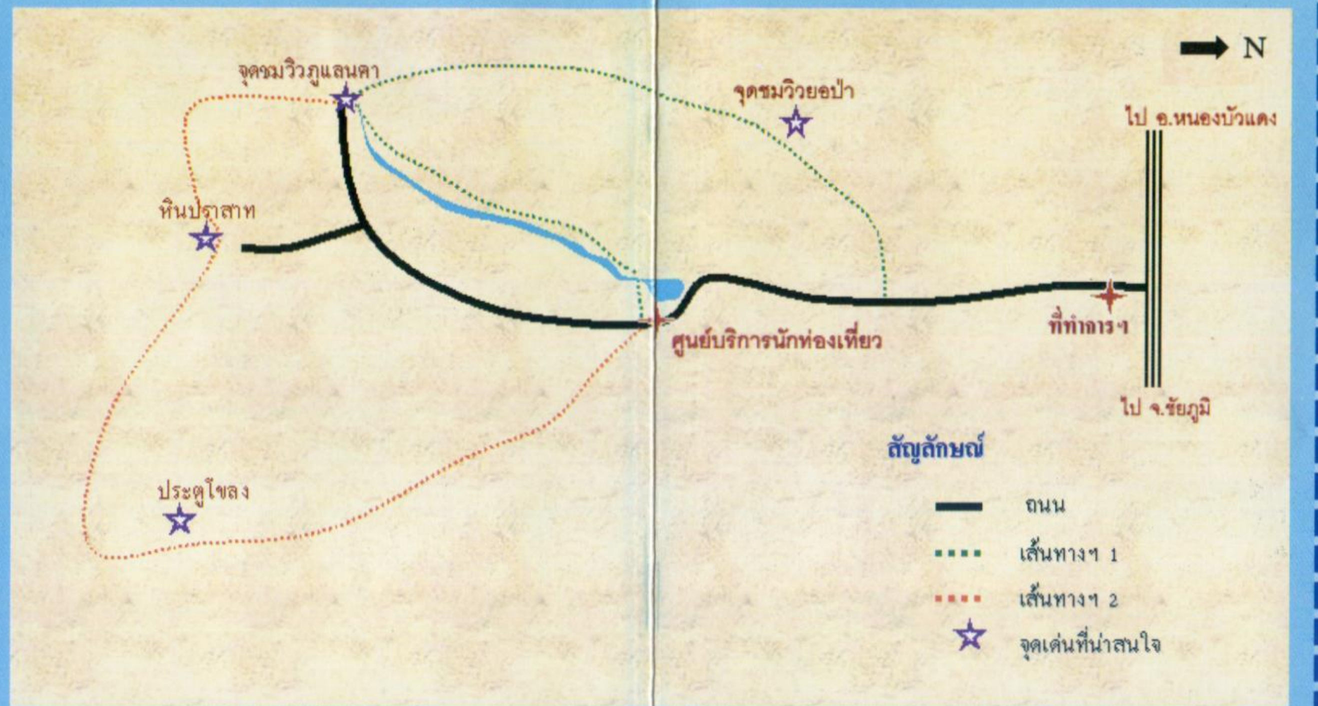
เส้นทางศึกษาธรรมชาติที่ผ่านมา เป็นเพียงเรื่องบางส่วนของธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งยังมีสิ่งมหัศจรรย์อีกหลายอย่างที่อาจซุกซ่อนเรื่องราวที่รอให้เราได้เรียนรู้อีกมาก

นี่คือประสบการณ์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวศึกษาผืนป่าในพื้นที่ธรรมชาติกึ่งสันโดษ ปราศจากเสียงรบกวนจากเครื่องยนต์หรือจากผู้คน จึงเป็นประสบการณ์ที่ท่านสามารถเลือกได้

"การเรียนรู้สรรพสิ่งในสังคมธรรมชาติ ศึกษาความสัมพันธ์อันน่ามหัศจรรย์ระหว่างพืชกับสัตว์ ก้อนหินกับสายน้ำ ผืนดินกับท้องฟ้า ฯลฯ ทั้งหลายทั้งหมดเพียงเพื่อทำให้เราตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริง.....ของโลกใบนี้"

ข้อควรปฏิบัติ

- ✓ แต่งตัวให้กลมกลืนกับธรรมชาติ
- ✓ งดการใช้เสียง
- ✓ ช่างสังเกต
- ✓ ขยันจดบันทึก
- ✓ รู้จักหยุดพัก
- ✓ ไม่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ
- ✓ ทิ้งขยะในที่ที่จัดให้
- ✓ ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับ อย่างเคร่งครัด

สถานที่ติดต่อ

อุทยานแห่งชาติภูแลนคา ตำบลห้วยต้อน อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทร. 044-810902-3

ส่วนอุทยานแห่งชาติ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 7 (สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมาเดิม) ถนนจอมสุรางค์ยาตร์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000 โทร. 044-252408

สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช 61 ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 02-5797223

http://www.dnp.go.th

พิมพ์ที่ **ไทยเสรีการพิมพ์** 124/5-9 ถ.นิเวศรัตน์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ 36000 ✆ 044-822153